

بررسی رابطه‌ی نگرش به خلاقیت و خلاقیت اجتماعی در کودکان با واسطه‌گری هسته کنترل

نویسنده: محبوبه البرزی*

دانشیار گروه مبانی تعلیم و تربیت دانشگاه شیراز

malborzi@shirazu.ac.ir

* نویسنده مسئول: محبوبه البرزی

چکیده

نگرش، نقش به‌سزایی در بروز رفتارهای مختلف دارد. پژوهش حاضر نقش واسطه‌ای هسته کنترل در خلاقیت اجتماعی کودکان را با توجه به نگرش‌های خلاقانه آنان، بررسی کرده است. نمونه پژوهش تعداد ۱۰۵ نفر دانش‌آموز دختر و پسر کلاس پنجم ابتدایی شهر شیراز بوده‌اند که به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای از میان چهار ناحیه‌ی آموزش و پرورش شهر شیراز، انتخاب شده‌اند. خلاقیت اجتماعی بر اساس روش ماچیراد و لوبارت، هسته کنترل از طریق مقیاس هسته کنترل درونی و بیرونی نویکی و استریکلند و نگرش به خلاقیت نیز با پرسشنامه نگرش خلاقانه اسکافر و بریجز، اندازه‌گیری شد. روایی و پایایی ابزارها نیز بررسی و تأمین شده است. نتایج حاکی از آن است که نگرش خلاقانه، پیش‌بینی‌کننده منفی و معنادار هسته کنترل و هسته کنترل نیز پیش‌بینی‌کننده منفی و معنادار خلاقیت اجتماعی است. نتایج حاصل تأکیدی بر نقش مثبت و معنادار نگرش به خلاقیت بر خلاقیت اجتماعی با توجه به نقش واسطه‌ای، هسته کنترل است.

کلیدواژه‌ها: نگرش به خلاقیت، خلاقیت اجتماعی، هسته کنترل.

پژوهش‌های آموزش و یادگیری

(دانشور و دانشاوری)

• دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۶/۱۵

• پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۱۰/۱۳

*Scientific-Research
Journal of Shahed
University*

*Twenty-second Year, No.6
Spring & Summer
2015*

Training & Learning
Researches

دو فصلنامه علمی-پژوهشی

دانشگاه شاهد

سال بیست و دوم-دوره

جدید

شماره ۶

بهار و تابستان ۱۳۹۴

مقدمه

تعامل‌های اجتماعی با دوستان، والدین و سایر افراد جامعه، بخش مهمی از رشد اجتماعی، شناختی، عاطفی و روانی کودکان را تشکیل می‌دهد. عامل اصلی موفقیت یا شکست در تعاملات کودکان با دیگران مهارت‌های آنان در حل مسائل اجتماعی است. این مهارت‌ها با عنوان مهارت‌های اجتماعی شامل نگرش‌ها، باورها و توانمندی‌های شناختی کودکان تعریف و بررسی شده است [۱]. در تحقیقات و نظریه‌های مختلف سازه‌های متعددی از جمله روابط دوستانه [۲]، حل مسأله اجتماعی [۳]، رشد اجتماعی [۴] و خلاقیت اجتماعی^۱ [۵] برای توصیف و تبیین مهارت‌های اجتماعی کودکان به کاررفته است. خلاقیت اجتماعی مفهومی جدید و چند بعدی در روانشناسی است که به معنای بروز افکار خلاقانه در روابط اجتماعی تعریف شده است [۵، ۶، ۷]. ماچیراد و لوبارت معتقدند خلاقیت اجتماعی بروز ایده‌های خلاقانه در تعامل‌های اجتماعی کودکان با دیگران است [۶]. در این تعریف، خلاقیت اجتماعی بعد اجتماعی خلاقیت نیست، بلکه به کاری‌گیری افکار خلاقانه در حل مسائل و روابط اجتماعی است. بر این اساس در خلاقیت اجتماعی بحث از نقش سازمان‌ها و شبکه‌های اجتماعی و عوامل موثر بر آنها نیست [۸]. با توجه به جدید بودن این مفهوم تحقیقات زیادی در این ارتباط انجام نشده است. در پژوهشی ماچیراد و لوبارت به مقایسه‌ی خلاقیت اجتماعی کودکان در گروه‌های سنی مختلف پرداختند و نشان دادند بین سیالی و اصالت خلاقیت اجتماعی کودکان تفاوت‌های سنی وجود دارد. عبارتی سیالی و اصالت در کودکان سنین بالاتر بیشتر می‌باشد [۶]. البرزی در مقایسه خلاقیت اجتماعی کودکان پیش دبستانی و دبستانی دریافت کودکان دبستانی در ابعاد سیالی و اصالت نمره بیشتری از کودکان پیش دبستانی دارند [۹]. با توجه به آن که پژوهش‌هایی اندکی پیرامون خلاقیت اجتماعی وجود دارد، برای تبیین مسأله‌ی پژوهش حاضر

به تحقیقاتی که در حوزه‌های مشابه انجام شده، پرداخته می‌شود. بیشتر پژوهش‌هایی که تعاملات موفق کودکان را در موقعیت‌های اجتماعی بررسی کرده‌اند به نقش عوامل شناختی از جمله توانمندی‌های هوشی، فراشناخت، حافظه و حل مسأله پرداخته‌اند [۱۰] و پژوهش‌های کمی نقش عوامل انگیزشی و نگرشی را بررسی کرده‌اند [۱]. تحقیقات نشان داده‌اند باورها و نگرش‌هایی که افراد راجع به توانمندی خود دارند بر حل مسأله و یادگیری آنان تأثیر دارد [۱۱]. حسن‌زاده در پایان‌نامه‌ی ارشد خود دریافت جهت‌گیری گفت و شنود خانواده پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنادار خودکارآمدی و خلاقیت اجتماعی است و جهت‌گیری همنوایی پیش‌بین منفی و معنادار خلاقیت اجتماعی می‌باشد. همچنین وی نشان داد بین خودکارآمدی و خلاقیت اجتماعی رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد [۱۲]. داج و همکاران در مدل چرخشی خود از حل مسأله اجتماعی معتقدند عوامل بیولوژیکی، شخصیتی، حافظه و دانش اجتماعی با توجه به اهداف اجتماعی شدن بر پردازش اطلاعات اجتماعی تأثیر می‌گذارد و پاسخ‌های موفق بعد از ارزیابی گروه اجتماعی و اهداف اجتماعی ارائه می‌شود [۱۳]. در این پژوهش به اطلاعات اولیه‌ی کودکان برای حل مسأله اجتماعی با عنوان بازنمایی‌های ذهنی که شامل تفاسیر، انتظارات، اهداف و باورها و نگرش‌ها است، تأکید گردید. بر این اساس که هرچه کودک نگرش‌های مثبت‌تری نسبت به خود و توانمندی‌هایش برای حل مسائل اجتماعی داشته باشد، باورهای مثبت‌تر و موفقیت‌های بیشتری را تجربه خواهد کرد [۱۳]. باندورا معتقد است ماندن در موقعیت‌های اجتماعی نیاز به احساس خودکارآمدی اجتماعی (باورها و نگرش‌ها) دارد [۴]. مارکوویچ دریافت عواملی همچون شایستگی‌ها، قابلیت‌ها، اسنادات بیرونی و درونی و عواطف بر توانایی‌های حل مسأله اجتماعی کودکان تأثیر دارد [۱۴]. در ارتباط با نقش نگرش‌ها و باورها بر خلاقیت نیز به ویژه در کودکان

2. data base

1. social creativity

و قصد عمل و در نهایت رفتار تأثیر می‌گذارد [۲۱]. پیرامون رابطه نگرش‌ها و خلاقیت برخی محققان معتقدند هسته کنترل متغیری اساسی است که با تأثیر پذیری از نوع نگرش فرد شکل می‌گیرد و پیامدهای مختلفی دارد [۱۵]، چنانچه آمابلی نیز با عنوان انگیزش درونی به تبیین این متغیر در رفتارهای خلاقانه کودکان پرداخته است [۸]. پژوهش‌هایی که به بررسی رابطه بین خلاقیت و هسته کنترل در کودکان پرداخته‌اند نتایج متفاوتی کسب کرده‌اند چنانچه گروهی از آنها رابطه مثبت و معناداری بین خلاقیت و هسته کنترل درونی نشان داده‌اند [۲۲، ۲۳]. پارک در پژوهش خود ماهیت و ارتباط بین هسته کنترل و نگرش‌های خلاقانه را در کودکان کلاس پنجم به دو شیوه کمی و کیفی بررسی کرد و دریافت همبستگی بالایی بین نگرش‌های خلاقانه و هسته کنترل وجود دارد. کودکانی که خلاقیت بالا داشتند خود استقلالی و گشودگی تجربه بالایی نشان می‌دادند [۱۵]. در پژوهشی دیگر نشان داده شد کودکان خلاق هسته کنترل درونی دارند [۲۴]. در گروهی دیگر از پژوهش‌ها رابطه مثبت و معناداری بین خلاقیت و هسته کنترل مشاهده نگردید. چنانچه کوهن و ادن دریافتند رابطه بین خلاقیت و هسته کنترل بر اساس سن و جنس متفاوت می‌باشد [۲۵]. دیویس در پژوهش خود بین خلاقیت و هسته کنترل چه بیرونی و چه درونی ارتباط معناداری پیدا نکرد و دریافت که فرد خلاق نه جهت گیری درونی و نه جهت گیری بیرونی دارد بلکه فردی بدون فشار است [۲۶]. با وجود تحقیقات متعددی که به بررسی ارتباط خلاقیت و هسته کنترل پرداخته‌اند، پژوهش پیرامون رابطه بین نگرش خلاق و هسته کنترل به ویژه در کودکان محدود می‌باشد.

در مجموع با رویداشت به آنچه گفته شد، بررسی خلاقیت اجتماعی بویژه در کودکان که ارتباطات اجتماعی بادیگران بخش مهمی از زندگی و هویتشان می‌باشد اهمیت بسزایی دارد بویژه آن که در این زمینه تحقیقات محدود می‌باشد و از سوی دیگر تعیین متغیرهای واسطه‌ای که در تبیین خلاقیت اجتماعی نقش

تحقیقات زیادی وجود ندارد. پارک معتقد است عدم تحقیقات پیرامون نگرش‌ها و خلاقیت ناشی از فقدان کارهای نظری در توضیح نگرش‌های خلاقانه در کودکان و عدم ابزارهای اندازه‌گیری مناسب در سنجش این گونه نگرش‌ها بوده است [۱۵]. رانکو و ریچاردز معتقدند خلاقیت نگرشی است که در فعالیت‌های روزانه آشکار می‌شود و براساس آن فرد خلاق در جستجوی تجاربی است که نیازهای بالقوه اش به اکتشاف، کنجکاوی و ریسک‌پذیری را ارضا نماید [۱۶]. نگرش به معنای ارزشیابی فرد از موضوع تفکر بر اساس دیدگاه وی نسبت به خود، توانمندی‌ها و قابلیت‌هایش است [۱۷]. مطابق با این مفهوم جهت‌گیری و اعمال فرد نسبت به یک موضوع خاص بر اساس دیدگاه کلی که نسبت به خود دارد تعیین می‌گردد. نگرش‌های خلاقانه ترکیبی از صفات ژنتیکی (صفات درونی شخصیت) و رفتارهای آموخته شده (ناشی از تقویت‌های مثبت و منفی کسب شده از سوی افراد تأثیرگذار) است [۱۸]. برخی نگرش‌های خلاقانه را صفات شخصیتی همچون اشتیاق به تجربه، خود استقلالی، تمایل به ریسک‌پذیری و کنجکاوی می‌دانند که در افراد خلاق دیده می‌شوند [۱۹]. پارک نیز معتقد است نگرش‌های خلاقانه منجر به ریسک‌پذیری، هسته کنترل درونی، خود استقلالی و خودپنداری بالا می‌گردد [۱۵]. آمابلی معتقد است کودکان خلاق دارای دو نگرش اساسی هستند آنان ماهیتاً خودمختارند و همچنین تطابق فکری با دیگران ندارند و اگر برای انطباق تحت فشار قرار گیرند، نگرش‌های منفی کسب می‌کنند و تمایلشان برای کشف ناشناخته‌ها کاهش می‌یابد [۸]. آجزن و فیشبین^۱ بر این باورند که رابطه بین نگرش‌ها و رفتار یک رابطه مستقیم و خطی نیست و متغیرهای واسطه‌ای متعددی می‌تواند این ارتباط را تبیین نماید [۲۰]. چنانچه در مدل «نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده»^۲ که توسط آجزن و مادن بیان شده اعتقاد بر آن است که نگرش در مورد رفتار برنیت

1 . Ajzen & Fishbin

2 . The Theory of Planned Behavior

روش پژوهش

جامعه و نمونه پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی از نوع مطالعات همبستگی می‌باشد. جامعه پژوهش حاضر دانش آموزان دختر و پسر پایه تحصیلی کلاس پنجم مقطع ابتدایی آموزش و پرورش شهرستان شیراز بودند. با توجه به نوع پژوهش و ابزارهای اندازه گیری برای انتخاب گروه نمونه به شیوه ی نمونه گیری خوشه ای از میان نواحی چهارگانه آموزش و پرورش، ناحیه یک بعنوان ناحیه معرف بر اساس نظر کارشناسان آموزش و پرورش انتخاب گردید، آنگاه از این ناحیه یک مدرسه پسرانه و یک مدرسه دخترانه بطور تصادفی انتخاب شدند و در هر مدرسه کلاس های پنجم انتخاب و کلیه ی دانش آموزان هرکلاس درگروه نمونه قرار گرفتند. در نهایت ۱۰۵ دانش آموز (۵۸ دختر و ۴۷ پسر) مورد ارزیابی قرار گرفتند.

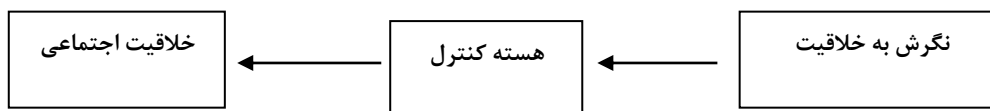
ابزار پژوهش

با توجه به هدف پژوهش، متغیرهای مورد بررسی توسط سه ابزار اندازه گیری شدند. قبل از توصیف ابزارهای پژوهش این نکته قابل ذکر است که این سه ابزار برای اولین بار است که مورد استفاده قرار می‌گیرند. بهمین دلیل محقق قبل از استفاده ابتدا پرسشنامه‌ها را از انگلیسی به فارسی و آن گاه توسط یکی از اساتید بخش زبان انگلیسی برای انطباق از فارسی به انگلیسی برگردانده شد. آنگاه بررسی روایی و پایایی ابزارها انجام شد که در ادامه توضیح داده می‌شوند.

دارند بمنظور کاربردهای آموزشی و تربیتی قابل توجه است. در نهایت قابل ذکر است طبق جستجوی محقق پژوهشی که به نقش متغیرهای واسطه ای در خلاقیت اجتماعی پردازد یافت نشد. بر این اساس پژوهش حاضر بر اساس مدل رفتار برنامه ریزی شده آجزن و مادن که معتقدند رفتار متأثر از نگرش و تأثیر آن بر نیست و قصد می باشد و بر اساس دیدگاه پارک در رابطه بین نگرش خلاقانه و هسته کنترل به بررسی فرایندهای مشمول در رابطه بین نگرش به خلاقیت و خلاقیت اجتماعی پرداخته است [۱۵، ۲۱]. بر این اساس در رابطه علی پیشنهادی پژوهش نگرش به خلاقیت متغیر برون زاد، هسته کنترل متغیر واسطه و خلاقیت اجتماعی متغیر درون زاد می باشند (نمودار ۱).

سوال‌های پژوهش

- ۱- آیا نگرش به خلاقیت در کودکان پیش بینی کننده معنادار هسته کنترل می باشد؟
- ۲- آیا هسته کنترل می تواند خلاقیت اجتماعی را به صورت معناداری پیش بینی کند؟
- ۳- آیا نگرش خلاقانه در کودکان با واسطه گری هسته کنترل پیش بینی کننده معنی دار خلاقیت اجتماعی می باشد؟
- ۴- آیا تفاوت معناداری بین دختران و پسران در خلاقیت اجتماعی، نگرش خلاقانه و هسته کنترل وجود دارد؟

نمودار ۱. رابطه ی علی متغیرهای نگرش به خلاقیت، هسته کنترل و خلاقیت اجتماعی

خلاقیت اجتماعی: ابزارمورد استفاده برای سنجش خلاقیت اجتماعی تکلیف حل مسأله خلاقیت اجتماعی ماچیرادو لوبارت بود [۶]. سازندگان آزمون برای سنجش خلاقیت اجتماعی کودکان سه موقعیت اجتماعی فرضی رامطرح می‌کنند که کودکان باید حداکثر پاسخ‌ها را برای حل مسأله در هر سه موقعیت ارائه نمایند: در اولین موقعیت کودک در گروه همسالان خود به یافتن راه حل‌هایی می‌پردازد که بتواند با آنها بر خلاف میل اشان همبازی گردد. در موقعیت دوم کودک باید راه حل‌هایی برای حل تعارض بین خواسته خود و والدین اش برای کسب بهترین نتیجه ارائه نماید و در موقعیت سوم کودک باید راه حل‌هایی برای جلب نظر یک همبازی زمانی که عقاید متفاوت برای بازی دارند ارائه کند. نمره گذاری پاسخ‌های کودکان بر اساس روش پیشنهادی ماچیرادو و لوبارت و آزمون خلاقیت تورنس بود [۶]. در این راستا سه بعد سیالی، انعطاف پذیری و ابتکار در پاسخ‌ها نمره گذاری گردید. قابل ذکر است که ماچیرادو و لوبارت برای نمره گذاری خلاقیت اجتماعی یک نمره کل و دو بعد سیالی و ابتکار را معرفی می‌کنند. در بعد سیالی تعداد پاسخ‌های فرد در نظر گرفته شد که بر اساس آن نمره بالاتر یعنی تعداد بیشتر پاسخ‌ها. برای بدست آوردن نمره در بعد ابتکار نیز ابتدا طبقات پاسخ‌های مشابه در کل پرسشنامه‌ها مشخص گردید و فراوانی آنها بدست آمد. سپس برای هر طبقه میانگین محاسبه شد و نمره میانگین از عدد یک نیز کسر گردید. برای محاسبه‌ی انعطاف پذیری از روش پیشنهادی تورنس استفاده گردید و بدین منظور برای مجموعه‌ی پاسخ‌های هر آزمودنی تعداد طبقات و نوع آزمودنی‌ها مشخص گردید. البته گفتنی است که در روش ماچیرادو و لوبارت انعطاف پذیری اندازه‌گیری نشده است اما طبق نظر بسیاری از روانشناسان و متخصصان از جمله تورنس^{۱۲} و گیلفورد^{۱۳} معتقدند خلاقیت ابعاد سیالی، ابتکار و انعطاف پذیری از اجزای اساسی در سنجش خلاقیت محسوب می‌شوند که ارتباط درونی باهم دارند و هر بعد دو بعد دیگر را شامل می‌شود [۲۷]. مدت زمان

مصاحبه برای هر کودک بین ۱۵ تا ۳۰ دقیقه بود. سازندگان آزمون روایی آن را از طریق روایی همگرایی و همبستگی با آزمون‌های هوشی جعبه تورنس به میزان ۰/۸۷، آزمون سیالی کلمه‌ها به میزان ۰/۵۲ و تکالیف قصه‌گویی به میزان ۰/۵۵ بدست آوردند که همگی در سطح ۰/۰۱ معنادار بودند. علاوه بر این پایایی آن را نیز به شیوه‌ی آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸۷ گزارش کردند [۶]. در ایران حسن زاده جهت تعیین روایی از روایی همگرایی مقیاس عزت نفس به میزان ۰/۳۰ و روایی واگرا با سن (۰/۱۶-) و پرخاشگری (۰/۲۰-) بدست آورد که در سطح ۰/۰۵ و ۰/۰۱ معنادار بودند. حسن زاده پایایی به شیوه‌ی آلفای کرونباخ را برای ابتکار (۰/۶۴) برای سیالی (۰/۷۵) و برای کل پرسشنامه (۰/۹۰) بدست آورد [۱۲]. در پژوهش حاضر روایی به روش محتوایی بر اساس نظر ۵ نفر از استادان دانشکده علوم تربیتی بررسی گردید و بدین منظور تعریفی از مولفه‌ها همراه با محتوایی پاسخ‌ها و سوالات مرتبط به صاحب‌نظران داده شد و میزان موافقت آنان بررسی گردید که در مجموع نظرات حاکی از روایی محتوایی آزمون بود. پایایی نیز به شیوه‌ی روش آلفای کرونباخ برای ابعاد سیالی ۰/۹۰، ابتکار ۰/۸۳، انعطاف پذیری ۰/۸۰ و کل ۰/۸۸ محاسبه گردید.

پرسشنامه نگرش خلاقانه (CAS): این پرسشنامه ۳۰ گویه‌ای توسط اسکافروبریز^۲ برای سنجش نگرش خلاقانه در کودکان ۸ تا ۱۲ ساله بصورت دو گزینه‌ای بلی و خیر تهیه شده است [۹]. در این پرسشنامه آزمودنی نمره بین ۰ تا ۳۰ کسب می‌کند و هر چه نمره بالاتر، نگرش به خلاقیت مثبت‌تر می‌باشد. سازندگان آزمون پایایی ابزار را با روش بازآزمایی، ۰/۶۱ و با روش تنصیف ۰/۷۵ گزارش کردند همچنین برای بررسی روایی آزمون همبستگی نمرات آزمودنی‌ها با نظر معلم استفاده شد و مطلوب گزارش گردید [۹]. در پژوهش حاضر پایایی به روش به روش آلفای کرونباخ

1. Creativity Attitude Survey
2. Schaefer & Bridges

۱- یافته‌های توصیفی: جدول ۱ میانگین، انحراف استاندارد متغیرهای نگرش به خلاقیت، هسته کنترل و خلاقیت اجتماعی آورده شده است.

یافته‌های جدول ۱ نشان می‌دهد در ابعاد خلاقیت اجتماعی، اصالت بیشترین میانگین (۳۲/۳۱) و انعطاف‌پذیری کمترین میانگین (۱۷/۶۵) را نشان می‌دهد. همچنین در متغیر خلاقیت اجتماعی پسران میانگین بالاتری از دختران نشان دادند و در نهایت میانگین نگرش خلاقانه و هسته کنترل در دختران بالاتر از پسران بود.

به منظور بررسی همبستگی بین متغیرهای پژوهش از روش ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید (جدول ۲).

جدول ۲ نشان می‌دهد که بین متغیرهای خلاقیت اجتماعی و هسته کنترل ($r = -0.30$) و بین نگرش خلاقانه و هسته کنترل ($r = -0.25$) همبستگی منفی و معناداری وجود دارد. به بیان دیگر آزمودنی‌هایی که در خلاقیت اجتماعی و نگرش‌های خلاقانه بالاتری دارند در هسته کنترل بیرونی نیز نمره‌ی کمتری کسب کرده‌اند. همچنین بین نگرش به خلاقیت و خلاقیت اجتماعی همبستگی معناداری مشاهده نگردید.

۲- برای بررسی سوال‌های پژوهش از روش تحلیل رگرسیون چند گانه به شیوه همزمان استفاده گردید. با توجه به اینکه عمده‌ترین هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش واسطه‌ای هسته کنترل بود، مراحل پیشنهادی بارون و کنی^۲ (۱۹۸۶) اجرا گردید. بارون و کنی (۱۹۸۶) معتقدند برای آزمون یک مدل و یا رابطه‌ی علی باید سه رگرسیون جداگانه را بررسی کرد که حاصل کار این سه رگرسیون، ترسیم ضرایب و مسیرهای تأثیرهای مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مدل بر یکدیگر می‌باشد (جدول ۳ تا ۵) و در نهایت نتیجه این جداول به صورت نمودار ترسیم شد (نمودار ۲).

۰/۶۵ بدست آمد که بانیجه بدست آمده توسط اسکافر همسو می‌باشد. همچنین برای بررسی روایی آزمون از روایی محتوایی استفاده گردید. روش کار در این پرسشنامه همچون پرسشنامه خلاقیت اجتماعی بود و در این ارتباط سه نفر از صاحب‌نظران (اساتید دانشکده‌ی علوم تربیتی و روانشناسی) در رشته روانشناسی تربیتی روایی آزمون را تأیید نمودند. علاوه بر این همبستگی گویه‌ها با نمره کل نیز در دامنه ۰/۵۸ تا ۰/۸۹ بدست آمد.

مقیاس هسته کنترل درونی - بیرونی - بیرونی - نوپکی واستریکلند! این مقیاس برای اندازه‌گیری هسته کنترل بیرونی و درونی برای سنجش هسته کنترل تهیه شده است [۲۸]. بر اساس کار سازندگان آزمون، ابتدا این مقیاس کاغذ ممدادی ۱۰۲ گویه داشت که بعد از تحلیل‌های اولیه به ۴۰ آیتم کاهش یافت آنگاه نویسندگان دو فرم کوتاه برای کودکان در دو گروه شامل مقیاس ۱۸ گویه‌ای به شیوه‌ی بله و خیر برای کودکان کلاس سوم تا ششم و مقیاس ۲۱ گویه‌ای برای کودکان کلاس ۷ تا ۱۲ تهیه کردند. در پژوهش حاضر از مقیاس ۱۸ گویه‌ای که بصورت بلی و خیر می‌باشد استفاده گردید. در این پرسشنامه نمره بالاتر به معنای هسته کنترل بیرونی است. سازندگان آزمون پایایی آزمون را به روش باز آزمایی ۰/۶۳ و به روش همسانی درونی ۰/۶۳ گزارش کردند. در پژوهش حاضر پایایی به شیوه باز آزمایی ۰/۷۵ و به روش کودریچاردسون، ۰/۷۲ بدست آمد. همچنین برای بررسی روایی آزمون با استفاده از روش همبستگی گویه‌ها با نمره کل ضرایب معناداری در دامنه دامنه ۰/۵۵ تا ۰/۸۳ بدست آمد.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاضر در دو بخش ارائه می‌گردد. بخش اول شامل اطلاعات توصیفی مربوط به متغیرهای مورد بررسی می‌باشد و بخش دوم یافته‌های حاصل از سوال‌های پژوهش آورده می‌شود.

جدول ۱. یافته‌های توصیفی متغیرهای نگرش خلاقانه، هسته کنترل و خلاقیت اجتماعی

جنس	سیالی	انعطاف‌پذیری	اصالت	خلاقیت اجتماعی	هسته کنترل	نگرش خلاقانه
پسر	میانگین	۱۸/۱۱	۳۱/۸۵	۷۴/۶۶	۹/۸۱	۱۹/۵۳
	انحراف استاندارد	۴/۳۸	۳/۲	۵/۰۶	۳/۳۲	۳/۶۸
دختر	میانگین	۱۷/۱۹	۳۲/۷۷	۷۳/۸۸	۱۰/۶	۱۹/۵۹
	انحراف استاندارد	۴/۹۸	۳/۹۰	۵/۲۸	۳/۲۲	۴/۲
نمره کل	میانگین	۱۷/۶۵	۳۲/۳۱	۷۴/۲۷	۱۰/۲۱	۱۹/۵۶
	انحراف استاندارد	۴/۶۸	۷/۱	۵/۱۷	۶/۵۴	۳/۹۴

جدول ۲. همبستگی بین نگرش خلاقانه، هسته کنترل و خلاقیت اجتماعی

متغیر	خلاقیت اجتماعی	هسته کنترل	نگرش خلاقانه
خلاقیت اجتماعی	۱		
هسته کنترل	-۰/۳۰**	۱	
نگرش خلاقانه	۰/۰۸	-۰/۲۵**	۱

**P<۰/۰۱

جدول ۳. رگرسیون هسته کنترل روی نگرش خلاقانه

متغیر پیش بین	β	T	Sig.	R ²	F	Sig.
نگرش خلاقانه	-۰/۲۵	۳/۱۵	۰/۰۱	۰/۰۶۲	۷/۸۷	۰/۰۱

بر آنکه «آیا هسته کنترل می‌تواند خلاقیت اجتماعی را به صورت معناداری پیش‌بینی کند؟»، نگرش به خلاقیت به عنوان متغیر پیش‌بین و خلاقیت اجتماعی به عنوان متغیر ملاک، در نظر گرفته شد. نتایج رگرسیون در جدول ۳ نشان داده شده است.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، هسته کنترل به صورت معناداری خلاقیت اجتماعی را بصورت منفی و معنادار پیش‌بینی نموده است ($P<۰/۰۱$)، $\beta=-۰/۳۰$ همچنین هسته کنترل ۰/۰۹ درصد از واریانس خلاقیت اجتماعی را تبیین کرده است.

۱-۲- برای پاسخگویی به سوال اول پژوهش مبنی بر آن که «آیا نگرش خلاقانه در کودکان پیش‌بینی کننده معنادار هسته کنترل می‌باشد؟»، هسته کنترل به عنوان متغیر ملاک و نگرش خلاقانه بعنوان متغیر پیش‌بین در نظر گرفته شد (جدول ۳).

همان‌گونه که از جدول ۳ مشاهده می‌شود، نگرش به خلاقیت بصورت منفی و معناداری هسته کنترل را پیش‌بینی نموده است ($P<۰/۰۱$)، $\beta=-۰/۲۵$ همچنین نگرش به خلاقیت ۰/۰۶۲ درصد از واریانس هسته کنترل را تبیین کرده است.

۲-۲- برای پاسخگویی به سوال دوم پژوهش مبنی

جدول ۴. رگرسیون خلاقیت اجتماعی روی هسته کنترل

متغیر پیش بین	β	T	Sig.	R ²	F	Sig.
هسته کنترل	-۰/۳	۲/۶۵	۰/۰۱	۰/۰۹	۸/۰۱	۰/۰۱

جدول ۵. نتایج رگرسیون خلاقیت اجتماعی روی نگرش خلاقانه همراه با هسته کنترل

Sig.	F	R ²	Sig.	T	β	متغیر پیش بین
۰/۰۰۱	۱۲/۳۴	۰/۱۱	Ns	۰/۲۴	۰/۰۵	نگرش خلاقانه
			۰/۰۰۱	۲/۵۲	-۰/۲۳	هسته کنترل

سمت صفرگرایش پیدا کرده است. بنابراین متغیر هسته کنترل نقش واسطه‌ای در ارتباط بین نگرش به خلاقیت و خلاقیت اجتماعی ایفا می‌کند.

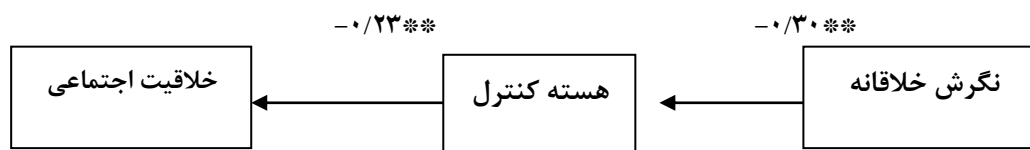
همانگونه که نمودار ۲ نشان می‌دهد، نگرش به خلاقیت به طور غیر مستقیم از طریق هسته کنترل بر خلاقیت اجتماعی تأثیرگذار است و نقش مستقیم در این ارتباط ندارد. نگرش خلاقانه به طور مستقیم پیش‌بینی کننده منفی هسته کنترل ($\beta = -0/30$) است و هسته کنترل نیز پیش‌بینی کننده منفی خلاقیت اجتماعی در کودکان ($\beta = -0/23$) بود.

۳- مقایسه دختران و پسران در متغیرهای پژوهش: بمنظور مقایسه دختران و پسران در متغیرهای پژوهش از روش آماری تی تست برای گروه‌های مستقل استفاده گردید.

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که در دو متغیر هسته کنترل و خلاقیت اجتماعی تفاوت معناداری بین دختران و پسران وجود دارد. در این راستا با توجه به جدول ۱ میانگین آزمودنی‌ها، در متغیر هسته کنترل دختران میانگین بالاتری نسبت به پسران دارد و بعبارتی هسته کنترل بیرونی‌تر دارند و در متغیر خلاقیت اجتماعی، پسران نمره بالاتری نسبت به دختران دارند و بعبارتی خلاقیت اجتماعی بالاتری نشان می‌دهند.

۲-۳- برای پاسخگویی به سوال سوم پژوهش مبنی بر آنکه « آیا نگرش به خلاقیت در کودکان با واسطه‌گری هسته کنترل پیش‌بینی کننده معنی دار خلاقیت اجتماعی می‌باشد؟»، نگرش به خلاقیت و هسته کنترل به عنوان متغیر پیش‌بین و متغیر خلاقیت اجتماعی به عنوان متغیر ملاک در نظر گرفته شد. نتایج رگرسیون در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵ حاکی از آن است که ضریب همبستگی چندگانه برابر با $R = 0/33$ می‌باشد و ضریب تعیین برابر با $R^2 = 0/11$ است یعنی ۱۱ درصد از واریانس خلاقیت اجتماعی از طریق متغیر نگرش خلاقانه و هسته کنترل قابل توجیه می‌باشد. ضرایب بتا حاصل بیانگر سهم هر یک از متغیرها بود. مقایسه ضرایب نشان داد متغیر هسته کنترل ($\beta = -0/23$) پیش‌بینی کننده منفی و معنادار خلاقیت اجتماعی است. در تبیین نقش واسطه‌ای هسته کنترل در رابطه دو متغیر نگرش به خلاقیت و خلاقیت اجتماعی، بر اساس روش پیشنهادی بارون و کنی (۱۹۸۶) ضرایب استاندارد نگرش به خلاقیت از مرحله یک به مرحله سه مقایسه شد و ملاحظه گردید که ضریب بتای نگرش به خلاقیت از مرحله اول به مرحله سوم $0/20$ کاهش یافته است. یعنی ضریب استاندارد نگرش به خلاقیت در مرحله سوم به

نمودار ۲. تأثیر نگرش خلاقانه بر خلاقیت اجتماعی کودکان با واسطه‌گری هسته کنترل

جدول ۶. مقایسه دختران و پسران در متغیرهای نگرش خلاقانه، خلاقیت اجتماعی و هسته کنترل

متغیر	درجه آزادی	مقدارتی	سطح معناداری
نگرش خلاقانه: پسر دختر	۱۰۳	۱/۰۱	NS
هسته کنترل پسر دختر	۱۰۳	۲/۰۲	۰/۰۱
خلاقیت اجتماعی پسر دختر	۱۰۳	۲/۷۷	۰/۰۱

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن بود که نگرش به خلاقیت تنها به طور غیر مستقیم خلاقیت اجتماعی در کودکان را پیش بینی می کند. بر این اساس نگرش خلاقانه پیش بینی کننده مثبت و معنادار هسته کنترل و هسته کنترل پیش بینی کننده مثبت و معنادار خلاقیت اجتماعی بود. تأثیر مستقیم نگرش خلاقانه بر خلاقیت اجتماعی در این پژوهش یافت نشد. به بیان دیگر هر چه کودکان نگرش های خلاقانه تری داشته باشند هسته کنترل درونی تری دارند و هر چه هسته کنترل درونی تر خلاقیت اجتماعی بالاتر می باشد. نتیجه کسب شده با تحقیقات مختلفی که در این زمین انجام شده همسو است [۲۳، ۲۲، ۱۵].

در سوال اول و دوم پژوهش یافته‌های بدست آمده حاکی از نقش نگرش‌ها بر هسته کنترل و نقش هسته کنترل بر خلاقیت اجتماعی بود. در تبیین یافته بدست آمده می توان به دیدگاه آجزن در ارتباط با رابطه بین نگرش و رفتار اشاره نمود. بر مبنای دیدگاه آجزن نگرش فرد در مورد رفتار چه مثبت باشد و چه منفی به صورت مستقیم منجر به بروز یا عدم بروز رفتار نمی شود، بلکه این متغیر واسطه ای است که بر رفتار مورد نظر تأثیر می گذارد [۲۹]. نقش نگرش‌ها در تأثیر گذاری بر عملکردهای شناختی و انگیزشی در پژوهش‌های متعددی نشان داده شده است [۳۱، ۳۰]. عبارتی بر اساس

پژوهش‌های انجام شده و دیدگاه آجزن از رابطه رفتار و نگرش می‌توان گفت در این پژوهش نگرش با تأثیرگذاری بر متغیر واسطه که در هسته کنترل می باشد موجب تأثیر گذاری بر رفتار هدف که خلاقیت می‌باشد می گردد. نگرش های که حاصل تجارب در موقعیت‌های مختلف می باشند بر اساس پیامدهای بدست آمده دارای بار عاطفی مثبت یا منفی می گردند و موجب می شوند هنگامی که فرد با موقعیتی مواجه می شود احساس شایستگی، کارآمدی و توانمندی نماید و میل به انجام رفتار در وی بیشتر شود. در پژوهش حاضر نیز هر چه کودکان نگرش های خلاقانه مثبت تری داشته باشند، هسته کنترل درونی تری دارند و در بیشتر امور به توانمندی خود برای تسلط بر موقعیت‌ها اعتقاد دارند و در نتیجه خلاقیت اجتماعی بیشتری نیز نشان می دهند.

از دیگر نتایج پژوهش حاضر آن بود که هر چه افراد هسته کنترل درونی تر داشته باشند خلاقیت بیشتری دارند. این نتیجه با برخی تحقیقات همسو بود [۲۲، ۲۳، ۲۴]. در تبیین رابطه هسته کنترل و خلاقیت، پارک معتقد است فردی که خود پنداری بالا دارد، تصمیمات قاطع می گیرد، اعتماد و اطمینان بالایی نسبت به خود دارد و باورهای مثبتی نسبت به شایستگی هایش دارد و تمامی این ویژگی های به معنای هسته کنترل درونی در فرد می باشد [۱۵]. هنسی معتقد است افراد خلاق دارای خود

برای دختران باورهای سنتی‌تری دارند و خلاقیت کمتری را رقم می‌زنند، اما در ارتباط با پسران باورهای متفاوتی دارند و رفتارهای متفاوتی را نشان می‌دهند [۳۴،۳۵]. در این ارتباط قابل ذکر است که تحقیقات راجع به خلاقیت اجتماعی بویژه تفاوت‌های جنسیتی محدود می‌باشد و نیاز به پژوهش‌های بیشتری در این زمینه است. لیکن آنچه تحقیقات نشان داده آن است که حل مسأله اجتماعی در دختران و پسران متفاوت می‌باشد. اهدافی که دختران و پسران از ارتباط با دیگران دنبال می‌کنند متفاوت می‌باشد و تأثیر فرهنگ و بافت خانواده بر این اهداف غیر قابل انکار است [۲۷].

از مهمترین محدودیت‌های پژوهش حاضر مشکلات اجرایی در مصاحبه‌های انجام شده در اندازه‌گیری خلاقیت اجتماعی بود. مدت زمان مصاحبه با هر دانش‌آموز حداقل ۳۰ دقیقه بود که زمان زیادی را برای جمع‌آوری اطلاعات بخود اختصاص می‌داد. از سوی دیگر با توجه به اینکه پژوهش در خلاقیت اجتماعی موضوعی تقریباً جدید می‌باشد پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با نمونه‌های متفاوت و با توجه به ویژگی‌های شخصیتی، شناختی و انگیزشی متفاوت انجام گیرد و مدل‌های متفاوتی نیز در گروه‌های سنی مختلف مورد پژوهش قرار گیرند.

منابع

1. Manseau, M.C.(2010). Measuring Perceptions of Social Potential: The Development of an Instrument Assessing Children's Perceived Potential for Improving Social Skills . A dissertation for the degree of Doctor ,University of California, Berkeley.
۲. رضویه، اصغر، البرزی، محبوبه (۱۳۸۳). مقایسه رفتارهای خودگردان جامعه‌پسند در کودکان تیزهوش، عادی و نابینا. مجله روانشناسی ۳۰، سال هشتم، شماره ۲. ۱۲۸-۱۳۲.
3. Sak, U. (2011). Selective Problem Solving (SPS): A Model for Teaching Creative Problem Solving. Gifted Education International, 27(3), 349-357.

پنداری‌های مثبت و بالایی از خود می‌باشند [۲۲]. این بدان معناست افرادی که هسته کنترل درونی دارند، خود پنداری‌های بالایی دارند و رفتارهای خلاقانه بیشتری نشان می‌دهند. در پژوهش‌های بسیاری خود پنداری مثبت و هسته کنترل درونی از شاخص‌های افراد خلاق شناخته شده است [۳۲]. این افراد ریسک‌پذیرند، تحمل موقعیت‌های مبهم را دارند، خود کنترلی بالایی دارند و نقش عوامل محیطی را بر اعمال خود به حداقل رسانده‌اند.

در مجموع در اساس یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان گفت اولاً رابطه نگرش و رفتار خلاقانه یک رابطه مستقیم نیست و نگرش‌ها از طریق تحت تأثیر قرار دادن انگیزش برای انجام کار پیش‌بینی‌کننده رفتار می‌باشند یعنی به صورت غیر مستقیم پیش‌بینی‌کننده عملکرد خلاق هستند و ثانیاً یافته‌های مدل حاضر موید نقش واسطه‌گری متغیر هسته کنترل بود.

در نهایت از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر آن بود که دختران هسته کنترل بیرونی و پسران خلاقیت اجتماعی بالاتری دارند. در ارتباط با یافته بدست آمده در هر دو متغیر تحقیقات متناقض می‌باشد [۲]. در این ارتباط می‌توان به تفاوت‌های فرهنگی در چگونگی ارضای نیازهای اساسی کودکان بویژه نیاز به شایستگی، نیاز به خوداستقلال و نیاز به تعلق اشاره نمود [۳۳]. بسته به اینکه این نیازها از سوی خانواده و جامعه چگونه ارضا شود کودکان هسته کنترل و خلاقیت متفاوتی بروز می‌دهند. البرزی معتقد است در ارضای این نیازهای تفاوت‌های فرهنگی وجود دارد. چنانچه ارضای نیاز به شایستگی همراه با تعلق در فرهنگ‌های جمع‌گرا مهمتر از جوامع فردگرا می‌باشد و در نتیجه انگیزش و رفتارهای متفاوتی را در کودکان دختر و پسر موجب می‌گردد [۲۷]. در پژوهش البرزی نتایج حاکی از آن بود که در باورهای فرزندان پروری و نگرش مادران به خلاقیت در ارضای نیازهای اساسی کودکان و شکل‌گیری باورهای انگیزشی و در نهایت خلاقیت آنان باتوجه به جنسیت تفاوت وجود دارد. چنانچه مادران

16. Runco, M. A., & Richards, R. (1997). Eminent creativity, everyday creativity, and health. Greenwich, CT: Ablex.
17. Bohner, G. & Wank, M. (2002). Attitude and attitude change. Psychological Press, UK.
18. Sawyer, R. K., John-Steiner, V., Moran, S., Sternberg, R. J., Feldman, D. H., Nakamura, J. et al. (2003). Creativity and development. New York: Oxford University Press.
19. King, B. J., & Pope, B. (1999). Creativity as a factor in psychological assessment and healthy psychological functioning. Journal of Personality Assessment, 72, 200-207.
20. Cooke, R. & Sheeran, P. (2004). Moderation of cognition-intention and cognition-behaviour relations: A meta analysis of properties of variables from the theory of planned behaviour. British Journal of Social Psychology, 43, 159-186.
21. Ajzen, I., & Madden T. J. (1986). Prediction of goal directed behavior: Attitudes intentions, and perceived behavioral control. Journal of Experimental Social Psychology, 22, 453-474.
22. Hennessey, B.A. (2003). The Social Psychology of Creativity. Scandinavian Journal of Educational Psychology, 47, 253- 271.
23. Pannells, T.C., & Claxton, A.F. (2008). Happiness, Creative Ideation, & Locus of Control. Creativity Research Journal, 20(1), 67-71.
24. Pufal- Struzik, I. (1998). Self-acceptance and behavior control in creatively gifted young people. High Ability Studies, 9, 197-205.
25. Cohen, S., & Oden, S (1974). An examination of creativity and locus of control in children. Journal of Genetic Psychology, 124(2), 179-185.
26. Davis, G. A. (1978). In fulminous pursuit of the creative person. Journal of Creative Behavior, 9, 75-87.
27. البرزی، محبوبه (۱۳۸۶). تبیین واسطه‌گری باورهای انگیزشی در مدل خلاقیت کودکان با رویکرد به متغیرهای خانوادگی، مدرسه‌ای و باورهای اسنادی در دانش‌آموزان مقطع ابتدایی. رساله دکتری، دانشگاه شیراز.
28. Nowicki, S., & Strickland, B. (1973). A locus of control scale for children. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 40(1), 148-155.
29. Ajzen, I., (1991). The theory of planned behaviour. Organizational Behaviour and Human Decision Processes, 50, 179-211.
4. Bandura, A. (1997). "Self- efficacy theory: Toward unifying theory of behavioral change." Psychological Review, 84, 191- 215.
5. Montuori, A., & Purser, R. E. (1995). Deconstructing the lone genius myth: Toward a contextual view of creativity. Journal of Humanistic Psychology, 35, 69-112.
6. Mouchiroud, C., & Lubart, T. I. (2002). Social creativity: A cross-sectional study of 11-year-old children. International Journal of Behavioral Development, 26, 60-69.
7. John – Steiner, V. (2000). Creative collaboration. New York. Oxford University Press.
8. Amabile, T. M. (2001). Beyond Talent: John Irving and the Passionate Craft of Creativity. American Psychologist, 56(4), 333- 336.
۹. البرزی، محبوبه (۱۳۹۱). بررسی و مقایسه خلاقیت اجتماعی و خلاقیت شناختی در کودکان پیش دبستانی و دبستانی. تحت داوری، فصلنامه خانواده پژوهی.
10. Cleary, T.J. (2009). Monitoring trends and accuracy of self-efficacy beliefs during interventions: Advantages & potential applications to school based settings. Psychology in the Schools, 46, 154-171.
11. Kinlaw, C.R., & Kurta-Costes, B. (2003). The development of childrens beliefs about intelligence. Development Review, 23, 125-161.
۱۲. حسن زاده، مرضیه (۱۳۹۰)، بررسی رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده، خودکارآمدی اجتماعی و خلاقیت اجتماعی دانش‌آموزان مدارس راهنمایی شیراز. پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
13. Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Baltes, J. E. (1994). Socialization mediators of the relation between socioeconomic status and child conduct problems. Child Development, vol. 65, pp. 649-665.
14. Markovich, A. (2010). Predictors of shy children's with a social conflicts: Mediators and Moderator. A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree master of arts. Brock University.
15. Park, A.B.K.S. (2007). Relationship between creative attitudes and locus of control among fifth-grade children. A dissertation for the degree of doctor of philosophy in psychology. San Francisco, California.

۳۰. شیربگی، ناصر (۱۳۹۰). بررسی نگرش دانشجویان به تحقیق و ارتباط آن با باورهای خودکارآمدی در انجام تحقیق. دو فصلنامه پژوهش‌های آموزش و یادگیری، سال ۱۸، شماره ۱، ۶۷-۸۰.

۳۱. سبحانی نژاد، مهدی، فردائی بنام، کیوان، عابدی، احمد (۱۳۹۰). بررسی تأثیر آموزش بازسازی اسنادی در تغییر نگرش دانش آموزان دختر دوره راهنمایی شهر اصفهان نسبت به درس ریاضی. دو فصلنامه پژوهش‌های آموزش و یادگیری، سال ۱۸، شماره ۱، ۱۰۹-۱۲۴.

32. Simonton, D.K. (1999). *Origins of genius: Darwinian perspectives on creativity*. Oxford: Oxford University Press.

33. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227- 286.

۳۴. البرزی، محبوبه (۱۳۹۰). نقش باورهای فرزند پروری و نگرش مادران به تفکر خلاق بر خلاقیت کودکان. فصلنامه مطالعات زنان، شماره ۲۸، ۷-۲۴.

۳۵. بهروزی، ناصر، پروینیان نسب، محمد، شهنی ییلاق، منیجه (۱۳۹۲). مقایسه دانش آموزان دبیرستانی پسر با سبک‌های یادگیری متفاوت از لحاظ خلاقیت و راهبردهای یادگیری خودگردان. دو فصلنامه پژوهش‌های آموزش و یادگیری، سال ۲۰، شماره ۳، ۱۹-۳۴.